

ПІСЛЯДИПЛОМНА ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА: ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ПЕДАГОГІВ ДНЗ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ГЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ В ОСВІТІ

Дорошенко Зеля Павлівна,
Запорізький обласна академія післядипломної педагогічної освіти,
м. Запоріжжя, Україна

Освіта в сучасній Україні зазнає істотні зміни, які визначають об'єктивну необхідність пошуку умов, що сприятимуть підвищенню її ефективності, зміну підходів до процесу і змісту освіти, вдосконалення форм організації соціальних і міжособистісних відносин. Тому одним з основних напрямів розвитку професійної післядипломної освіти є переорієнтація її цілей на підготовку фахівців, що мають цілий ряд професійно значущих якостей, готових до оволодіння новими перспективними технологіями, здатних до адаптації у виробничих колективах і до умов ринку праці.

У Національній доктрині розвитку освіти в Україні визначено мету державної політики щодо розвитку освіти: створення умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, виховання покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя. Отже підкреслюється необхідність переходу від психолого-орієнтованої парадигми освіти до особистісно-орієнтованої, до різнобічного і своєчасного розвитку дітей та молоді, їх творчих здібностей, формування навичок самоосвіти, самореалізації особистості.

Процеси державотворення, що відбуваються в Україні сьогодні, спричинили істотні перетворення і в системі дошкільної освіти. Сучасні дошкільні заклади повинні не просто дати дітям той чи інший обсяг знань, умінь і навичок, а й сформувати таку людину, яка здатна творчо мислити, приймати рішення, виробити свою позицію в житті, свій світогляд, ставлення до себе та інших і вміння адаптуватися до умов життя. Цей процес може відбутися лише на особистісно-орієнтованих засадах.

Проблема особистісно-орієнтованого навчання детально висвітлюється в роботах педагогів і психологів Є.В. Бондаревської, В.В. Давидова, І.А. Колесникової, М.І. Лук'янової, А.В. Петровського, В.В. Серікова, Д.Б. Ельконіна, І.С. Якиманської та інших. Разом з тим, слід зазначити, що в дослідженнях, пов'язаних з вирішенням проблем особистісно-орієнтованого навчання, дослідники практично не зачіпають питання гендерних особливостей дітей. Частково причиною цього є те, що в процесі навчання та виховання недостатньо враховуються соціокультурні та гендерні поведінкові характеристики, що забезпечують індивіду особистісний, соціальний та правовий статус [4,6].

Як стверджують психологічні дослідження (Б.Г. Ананьєв, Т.В. Бендас, Г.М. Бреслав, В.А. Геодакян, В.Д. Єремєєва, Є.П. Ільїн, В.Є. Каган, А.В. Кириліна, І. С. Клецина, І. С. Кон, Б. І. Хасан та ін), особистість людини формується лише в діяльності, вписаною в систему суспільних відносин, заснованих на особливостях соціальних ролей представників різної статі, а також підтверджується як існуюча диференціація пізнавальних здібностей хлопчиків і дівчаток, так і відмінностей у придбанні ними в процесі навчання суб'єктивного досвіду соціальної поведінки [5].

Отже впровадження категорії «гендер» у педагогічну науку має принципове значення, оскільки ігнорування статевої приналежності дитини у освітньому процесі призводить до нівелювання чоловічої та жіночої унікальності в майбутньому, неповторності внутрішнього світу кожної дівчинки, кожного хлопчика, неадекватною самооцінкою дошкільників, відсутності культури взаємин статей.

Гендерна педагогіка на сучасному етапі розвитку педагогічної науки вивчає умови широкомасштабного впровадження гендерного підходу в навчально-виховний процес для забезпечення статевої самоідентифікації дитини і розвитку особистісних схильностей

індивіда, і тим самим реалізує особистісно-орієнтовані ідеї освіти через модифікацію компонентів освітнього процесу.

Об'єктами сучасних гендерних педагогічних досліджень є: методологічні аспекти гендерного підходу в педагогіці (Є.Н. Каменська, О.А. Константинова, І.В. Костикова, С.Л. Риков, Л.І. Столярчук, Л.В. Штилева та ін); гендерна соціалізація в освіті (Е. Р. Ярська-Смирнова); гендерна компетентність педагога (І.А. Загайнов); вплив гендерних стереотипів на виховання та освіту (Л.Н. Надолінська); гендерні особливості професійної діяльності вчителя-чоловіка і вчителя-жінки (Л. Ю. Орлова, С.В. Рожкова, Е.В. Чеканова) та інші [3,5].

Важлива роль у реалізації гендерного підходу в освіті відводиться педагогам, в тому числі і вихователям дошкільних закладів, на яких покладається відповідальність не тільки за якість розвитку, навчання та виховання, але і за деконструкцію традиційних обмежень розвитку потенціалу особистості в залежності від статі і створення умов для максимальної самореалізації та розкриття здібностей хлопчиків і дівчаток.

На сьогоднішній день вихователь має в своїй методичній підготовці спрямованість на оволодіння предметними знаннями і прийомами роботи з однією (за статевою ознакою) групою, і не завжди буває готовим до педагогічної діяльності з різностатевою групою дошкільників. При цьому педагог-дошкільник часто відчуває труднощі в організації освітнього процесу, у виборі змісту, методів, засобів навчання, що враховують під час заняття особливості уваги, пам'яті, мислення та інші гендерні особливості хлопчиків і дівчаток. Це не дозволяє йому повною мірою організовувати процес навчання з урахуванням гендерного підходу, тим самим розкрити дошкільникам їх індивідуальність, задовольнити потребу в самостійності, активності, ініціативі.

У зв'язку з цим виникає цілий ряд протиріч:

- між необхідністю врахування вихователем гендерних особливостей дітей дошкільного віку в процесі їх розвитку, навчанні та вихованні і недостатньою готовністю більшості педагогів до здійснення гендерного підходу в освіті дошкільників;
- між соціальною потребою у формуванні готовності вихователя до реалізації гендерного підходу в процесі його самоосвіти та підвищення професійної кваліфікації і недостатньою розробленістю сутнісних і структурно-змістовних характеристик, критеріїв та рівнів готовності педагога до реалізації гендерного підходу;
- між необхідністю побудови освітнього процесу в системі післядипломної освіти, спрямованого на формування готовності вихователя до реалізації гендерного підходу в освітньому процесі, і відсутністю науково обґрунтованої моделі такої роботи, невизначеністю педагогічних умов формування даної готовності.

З цією метою у системі післядипломної педагогічної освіти навчально-тематичні плани й програми важливо перебудовувати за принципом варіативності, моделюючи освітній процес відповідно до нових ідей і технологій оновлення змісту освіти щодо гендерного підходу. Це, відповідно, зумовлює стратегію управління процесом навчання вихователів в системі післядипломної педагогічної освіти, за якою акценти переносяться на його особистість як суб'єкт навчальної діяльності і підвищення ефективності педагогічного процесу, надання йому особистісно-орієнтованого характеру. Така перебудова обумовлюється спроможністю педагога позбутися стереотипів, готовністю до перегляду власних поглядів, постійною самоосвітою та самовдосконаленням.

Отже постає проблема щодо проектування роботи слухачів на курсах підвищення кваліфікації, а саме: вибору змісту, форм та методів роботи. В основу проектування роботи з вихователями ДНЗ щодо їх гендерної обізнаності ми поклали роботу В.І. Гинецинського, який виділяє етапи педагогічного проектування, спрямованого не лише на побудову процесу, але й на особистість педагога в цьому процесі: констатація та оцінка результатів реальної практичної діяльності, висування гіпотез щодо зв'язку

результатів з факторами освітнього процесу, побудова конкретної педагогічної системи, побудова педагогічної системи спеціального цільового призначення, побудова методики вимірювання параметрів системи, порівняння результатів двох систем, побудова оптимізованого варіанту системи [2]. Це, відповідно, зумовило стратегію проектування процесу навчання в системі післядипломної педагогічної освіти, за якою акценти перенеслися на особистість як суб'єкт навчальної діяльності. Така перебудова обумовлюється спроможністю педагога позбутися стереотипів, готовністю до перегляду власних поглядів, постійною самоосвітою та самовдосконаленням щодо гендерних питань.

Формування основ гендерної обізнаності можливо за умови проектування роботи в межах нових форм роботи та активних методів навчання. Підвищення рівня практичної підготовки високої ефективності можна досягнути шляхом інтенсифікації навчального процесу за рахунок методів активного навчання (МАН). Навчати по-новому набагато складніше, проте й важливіше. МАН дають змогу формувати знання, професійні вміння й навички фахівців, шляхом залучення їх до інтенсивної пізнавальної діяльності. Тренінг, як форма організації роботи слухачів курсів підвищення кваліфікації, дозволяє поєднати викладання теоретичного матеріалу з практичним його опробуванням. Організація тренінгів для педагогів дошкільних закладів дозволить вести поетапну роботу з вихователями в повному завершеному циклі діяльності (від діагностики знань, вмінь та установок до відстеження творчих досягнень слухачів курсів підвищення кваліфікації).

Навчальна програма тренінгу «Гендерночутливий підхід в освітньому просторі ДНЗ» планувалась та реалізовувалась як лінійно, так і розгалужено. Відбір навчального матеріалу й зміст модуля конструювався відповідно до вимог таких основних принципів: цільового призначення інформаційного матеріалу; поєднання комплексних, інтегративних й окремих дидактичних цілей; повноти навчального матеріалу в модулі; відносної самостійності елементів модуля; реалізації зворотного зв'язку; оптимальної передачі інформаційного й методичного матеріалу в модулі. Зміст міні-лекцій, тренінгових вправ був спрямований на:

- збагачення змісту навчання знаннями з гендерної тематики, з проблеми гендерного підходу в освіті дошкільників;
- використання у процесі формування даної готовності форм, методів і засобів навчання, які забезпечують усвідомлення професійно значущих особливостей власного гендерного типу та реалізацію гендерного підходу в освіті дошкільників;
- поетапність формування готовності вихователів ДНЗ до реалізації гендерного підходу в розвитку, навчанні а вихованні дошкільників, що виявляється у поступовому переході від орієнтаційного до пізнавального і діяльнісного етапів.

Відповідно до мети, принципів та змісту роботи було визначено форми і методи роботи. (Таб.1)

Таблиця 1

Модель тренінгу для вихователів ДНЗ щодо реалізації гендерного підходу в освітньому процесі ДНЗ

Мета тренінгу: формування готовності вихователя до реалізації гендерного підходу в освіті дітей дошкільного віку			
Принципи відбору матеріалу:			
<i>системності та цілісності процесу формування готовності</i>	<i>інтеграції дисциплін, що вивчають поняття «Гендер»</i>	<i>єдності соціального та професійного у формуванні отовності</i>	<i>індивідуалізації та врахування гендерних особливостей особистості</i>

Етапи та цілі формування готовності	Зміст	Форми і методи навчання
Орієнтаційний (Мета: формування особистісно-смыслового і мотиваційно-ціннісного компонентів готовності вихователя).	Система ціннісно-орієнтовних знань про гендерну рівність представників різного гендеру в суспільстві, про проблему гендерного підходу в розвитку, навчанні та вихованні дошкільників та його реалізації.	Бесіди, метод самоопиту, психотехнічні вправи з гендерної тематики, тренінги спілкування, рольові ігри, самостійна робота та ін.
Пізнавальний (Мета: формування інформаційно-теоретичного компоненту готовності вихователя).	Цілісна і узагальнена сукупність технологічних знань про способи обробки матеріалів та інформації, про методи гендерної діагностики дітей дошкільного віку, про специфіку і сутність методів реалізації гендерного підходу.	Лекції, бесіди, дискусії, перегляд фільмів наукового фільму, самостійна робота (у тому числі пошукова, науково-дослідницька) та ін
Діяльнісний (Мета: формування дієво-практичного та рефлексивно-оцінного компонентів готовності вихователя)	Сукупність умінь, володіння вміннями з реалізації методів гендерної діагностики і методів реалізації гендерного підходу, здатності до рефлексії своєї педагогічної діяльності.	Аналіз конкретних гендерних ситуацій, гендерні ігри, перегляд фільмів занять, гендерна експертиза заняття, самостійна робота (на практичних заняттях, під час педпрактики).

У змістовному плані було сплановано такі міні-лекції: «Значення біологічних детермінант в статевій диференціації», «Концепції статевої диференціації, гендер та психоаналіз», «Особливості диференціальної гендерної соціалізації: вікові аспекти», «Жінка та чоловік в структурі сімейного побуту», «Гендер в культурі» тощо. Викладання лекційного матеріалу перемежовувалось тренінговими вправами: «Що таке хлопчик, що таке дівчинка?», «Два в одному», «Гендерночутливий вихователь» та дискусіями: «Стать: природа чи культура?», «Що таке хороший батько?», «Справжній чоловік - це...», «Психологічні відмінності статей: міф чи реальність?».

На першій та останній сесії тренінгу було проведено анкетування учасників яке виявило:

по-перше - кількість учасників, що мало уявлення про термін «гендер» як «стать» зменшилась з 98% до 32%,

по-друге - кількість респондентів, що мали елементарні уявлення про процеси пов'язані з реалізацією гендерного підходу в освіті дошкільників, зросла з 11% до 86%;

по-третє - було виявлено зростання гендерної чутливості в 100% респондентів.

Отже, запропонований нами тренінг щодо формування готовності вихователів ДНЗ до реалізації гендерного підходу в освіті дітей дошкільного віку мав міждисциплінарний підхід. Він був здійснений за рахунок розробленого нами спецкурсу в рамках варіативної частини програми підготовки вихователя і мав теоретичну та практичну спрямованість. Використання в процесі навчання форм, методів і засобів навчання, які забезпечують

усвідомлення професійно значимих особливостей власного гендерного типу та реалізацію гендерного підходу в освіті дошкільників було оптимальним, носили розвиваючий і контекстний характер, а також відповідали вимогам системності, цілісності, комплексності, науковості, діагностичності. Нами застосовувалися такі методи, форми та засоби навчання для більш ефективного засвоєння даного змісту, з урахуванням особливостей організації дорослої аудиторії, самостійної роботи: дискусії, тренінги спілкування, діагностування особливостей особистості, метод самоопису, аналіз конкретних гендерних ситуацій, гендерні ігри, перегляд відеофрагментів занять, гендерна експертиза літератури для дітей.

Література

1. *Балакірева О.* Громадська думка про статево-рольові стереотипи в гендерному світогляді //Гендерний аналіз українського суспільства.- К.:ПРООН,1999. - С.103-112.
2. *Болюбаши Я.Я.* Організація навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах. - К.: ВВП «КОМПАС», 1997. - 64с.
3. *Горишкова Т.А.* Гендерная педагогика сквозь призму личностно ориентированного обучения // Проблемы технологического образования в школе и в ВУЗе: Материалы XIV Международной конференции по технологическому образованию школьников. - М., МИОО, 2008. - С. 154-156.
4. *Надолинская Л.Н.* Влияние гендерных стереотипов на воспитание и образование // Педагогика. – 2004. - № 5. – С. 30-35.
5. *Рыков С.Л.* Гендерные исследования в педагогике // Педагогика. - 2001. - № 7. - С. 17-22.
6. *Стрекалова Н.* Гендерная асимметрия в системе высшей школы: проблемы и решения // Высшее образование в России. - 2002. - № 5. - С. 62- 64.